

AKADEEMIA

Eesti Kirjanike Liidu kuukiri Tartus

13. AASTAKÄIK 2001 NUMBER 11 (152)

- Sõja tulevik
Margus Laidre 2251
- Küsimärk Venemaa?
Kaido Jaanson 2275
- Trubetzkoy kaksikelu ehk süsteemide suletus. I
Patrick Sériot 2290
Tõlkinud Andres Raudsepp
- Arhiivimaterjalid Nikolai I ajastu vanausuliste kohta
Eesti ajalooarhiivis
Galina Ponomarjova 2304
Tõlkinud Jaan Isotamm
- Tartu saksa ülikool, tema saavutused ja tema häving
Adolf von Harnack 2316
Tõlkinud Siret Rutiku
- Adolf von Harnack ja küsimus kristluse olemusest,
vaadelduna vanakiriklikust perspektiivist
Adolf Martin Ritter 2332
Tõlkinud Siret Rutiku
- Üks kokkujuhtumine
Karl August Hermann . . . 2349

TRUBETZKOY KAKSIKELU EHK SÜSTEEMIDE SULETUS

Patrick Sériot

Tõlkinud Andres Raudsepp

Aeg kahe maailmasõja vahel nägi struktuuraalse lingvistika esilekerkimist, nagu ka uue, Versailles'—Trianoni lepingute ja Veneemaal toimunud bolševistliku revolutsiooni järel kujunenud Euroopa sündimist. See Euroopa rajanes ideel, et territooriumi ja rahvuse vahel on paratamatu seos, kusjuures rahvust defineeritakse keele järgi.

Aeg kahe maailmasõja vahel oli Lääne tsivilisatsiooni ja demokraatia väärtuste kriisi periood (vt Oswald Spengler), mil otsiti ühiskonna korraldamiseks teistsuguseid vorme (mitmesugused totalitarismid ning "taaselustamise" ja "uue inimese" ideed).

Kas nende pealtnäha seostamatute sündmuslike ja diskursiivsete seeriade vahel on mingi seos? Arvan, et nendele küsimustele vastamiseks tuleb alustada ühest kõnealuse perioodi tegelasest, kes on ühtaegu nii mõistatuslik kui ka näitlik. See on Läänes peamiselt keeleteadlasena tuntud "vürst-professor" Trubetzkoy (vene keelest transkribeerides: Nikolai Sergejevitš Trubetskoi), kes paralleelselt keeleteadusliku uurimistööga tegutses intensiivselt valdkondades, millel olid veidrad nimed — historiosofia, kulturoloogia, personoloogia — ning mille keskmes oli doktriin "eurasianism".

La double vie de Trubetzkoy, ou la clôture des systèmes. — *Le Gré des Langues*, no 5, 1993, p. 88–115.

Avaldatakse autori loal.

Tõlkija tänab kõiki, kes talle nõu andsid ja eriti Eesti Kultuurkapitali.

Esmapilgul on Trubetzkoy paradoksaalne isiksus. Ta oli Viinis pagulane, kuid jutlustas metsikut vihkamist “romaani-germaani” rahvaste vastu. Ta oli strukturalist, kuid kultuuridest kõneles kui “orgaanilistest totaalsustest”. Ta oli bolševike ja Gestapo ohver, kuid põlgas demokraatiat ning ootas palju maadelt, kus rahva ja rahvuse elavat ideed kehastab ainupartei (fašistlikult Itaalialt ja Nõukogude Venemaalt). Ta oli kirglik Vene patrioot, kuid ülistas taevani tatari iket. Ta oli relativist ja pooldas kõikide kultuuride austamist, kuid eitas ukrainlaste õigust oma kultuurkeeledele.

Korduvalt on küsitud, mil määral on need kaks Trubetzkoy tegevuse aspekti omavahel seotud (vt Mounin 1972: 100; Viel 1984: 43; Kleiner 1985: 99; Gasparov: 49), kuigi Trubetzkoy ise eitas igasugust seotust kategooriliselt (*L. N.* 1985: 12).

Meile aga annaks selle seose uurimine võimaluse küsida, kas “läänelik mõtlemine” keeleteaduses on tõesti olemas ja kas selle osaks on ka “vene mõtlemine” ning kas strukturalismi eri variantides on ka “idaeuroopa” koostisosa, nagu arvab Holenstein (1974: 8) — niisugune strukturalism, mis seab esikohale süsteemide suletuse, erinevalt ühest teisest strukturalismist, mis ainult abstraheerib.

Kas kahekümnendate-kolmekümnendate aastate ajastu hõngus võib määratleda ka vene keeleteadusele eriomast, emigrantide poolt Praha koolkonda toodud “koha hõngu” [air du lieu]? Teisisõnu, kas võivad olemas olla “rahvuslikud teadused” või kohalikud keeleteaduse tegemise viisid?

Igal juhul näib, et ikkagi on mingi vene kultuuriline põhi ehk Roman Jakobsoni sõnul “vene ideoloogiline traditsioon”, nagu tsiteerib Holenstein, kes ise eelistab küll kõnelda vene vaimuloost (1984: 22). Kuid sel juhul: kuivõrd ühitatavad on need strukturalismi variandid? Juhul kui on olemas vene kohahõng, siis tuleb ikkagi juhinduda keeleteaduslike traditsioonide ühismõõtmelisuse fundamentaalsest mõistest, milleta ei ole võimalik mitte mingi teaduslik töö.

EURAASIA LIIKUMINE

Kodusõda oli Trubetzkoyd mitmesse linna pillutanud ning pärast saabumist Sofiasse 1920. aastal hakkab ta tegema kihutustööd mõttevoolu heaks, millel vene emigrantide hulgas oli kahe maailmasõja vahelisel ajal suur tähtsus. Selleks mõttevooluks oli “eurasianism”, mille järgi Venemaa ei ole ei Euroopa ega Aasia, vaid kolmas kontinent, “omaette maailm”, mis paikneb Euroopa ida- ja Aasia põhjaosas:

Vanasti Vene Impeeriumiks kutsutud, nüüd NSVLiks nimetatud riigi rahvuslik substraat saab olla üksnes see rahvaste kogum, mis seda riiki asustab ja mida vaadeldakse erilise, paljudest rahvastest koosneva rahvusena (*mnogonarodnaja natsija*), millel just niisugusena on oma rahvuslus. Me nimetame seda rahvust euraasia rahvuseks, selle territooriumi Euraasiaks ning selle rahvuslust eurasianismiks (Trubetzkoy 1927: 28).

Kõik selle voolu emigrantidest poolehoidjad olid omaks võtnud arusaama, et Venemaa ei ole Euroopa osa, et Venemaal on “omaette” tsivilisatsioon, mida läänemeelne ainuvalitsuslik režiim oli 200 aastat maha salanud. Nende arvates on bolševistliku revolutsiooni juurde kuuluvate, Läänest ülevõetud ateistliku kommunismi ideede taga hoopis vene masside alateadlik mäss euroopastunud, seega kultuurilt võõra klassi võimutsemise vastu. Erinevalt slavofiilidest ei tunnistanud nad mingisugust seost Venemaa ja läänestunud katoliiklike lääneslaavlaste vahel, vaid seadsid esiplaanile Venemaa kultuurilised, etnograafilised ja geograafilised sidemed lähimate idanaabritega. Trubetzkoy kulturoloogilisi töid ei ole tõlgitud prantsuse keelde ja sellepärast tuntakse neid prantsuskeelses maailmas halvasti. Ometi on need tööd olulised, et heita valgust tema strukturalismi mõningatele iseärasustele, “vanale hegeliaanlikule põhjale”: sellest on kõnelnud Mounin (1972: 101), kes tunnistas oma nõutust Jakobsoni mõningate formuleeringute puhul Trubetzkoy kohta, ent ilmselt olid tema käsutuses tol ajal vaid üksikud eluloolised andmed, avaldatud Trubetzkoy teose *Fonoloogia põhijooned* ees (prantsuskeelses

väljaandes; Trubetzkoy kirjavahetus tervikuna avaldati alles aastal 1975, vrd *L. N.*).¹

Veider, kuid Trubetzkoy ei teinud Euraasiast kui niisugusest mitte kunagi oma puhtalt keeleteaduslike uurimistööde objekti (välja arvatud üks üpris kõrvaline märkus käänamise geograafia kohta Jakobson 1931 lisas, vrd Jakobson 1971: 196), samal ajal kui Jakobson kulutas peaaegu kogu 1931. aasta Euraasia keelelise olemasolu idee levitamisele (Jakobson 1931a, 1931b, 1931c, 1931d, 1938; nimetatud idee võttis ta elu lõpul üles peatükis “Ruumitegur” oma *Dialogides* K. Pomorskaga).

1. Keeled, täiuslikud oma rohkuses

1.1. Paabeli õnnistus

1923. aastal avaldab Trubetzkoy Euraasia-liikumise ajakirjas *Evrazijskij vremennik* artikli keelte rohkusest: “Paabeli torn ja keelte segamine”, milles esitab Paabeli torni müüdile uue interpretatsiooni. Kui töö ongi Jumala poolt inimeste peale pandud karistus, siis keelte rohkus ei ole tema arvates seotud mitte mingisuguse kannatamisega; keelte killustatuse seadus, mis peab kestma igavesti, on hoopis kultuuride õitsengu garantii (lk 108). Kui kasutada prantsuse keelest pärinevat terminoloogiat, siis võiks öelda, et Trubetzkoy arvates ei seganud Jumal ära inimeste keelepruuki (*langage*), vaid suurendas keelte (*langues*)* arvu.

¹Ometi oli sel ajal (1972) juba kättesaadav Bössi vägagi hariv monograafia (1961) Euraasia liikumise kohta. Selleteemalised prantsusekeelsed publikatsioonid koonduvad kolmekümnendatesse aastatesse (peamiselt *École des langues orientales*'i ajakirja *Le Monde slave*, kuid mitte kunagi *Revue des études slaves*'i), seejärel lakkavad üldse. Hoopis hiljem hakkavad uurijad taas seoses Trubetskoyga eurasianismi mainima (Viel 1984; Nivat 1988; Adamski 1992). Enamik Trubetskoy tekste, mis ei käsitle keeleteadust, anti hiljaaegu taas välja venekeelses väljaandes *Vestnik MGU* ning nüüd on kõik need hästi kättesaadavad ingliskeelses tõlkes (Lieberman 1991).

*Nii on neid termineid kasutanud Ferdinand de Saussure (*Cours de linguistique générale*, 1916). *Toim.*

Torni ehitada soovinud inimeste ühesugune, ülemaailmne, rahvuslike erinevusteta kultuur on tõepoolest “unilateraalne”. Nii-sugune kultuur on võimeline märkimisväärseks teaduslikuks ja tehniliseks arenguks, ent seda iseloomustab “vaimne tühjus ja moraalne vaesus” (*ibid.*: 109). Ülemaailmne kultuur suudab koondada vaid “kõikidele inimestele omaseid psüühilisi elemente”, mis võivad käia üksnes loogika ja aineliste vajaduste kohta (*ibid.*: 111). Sellepärast jäävad “homogeenses ülemaailmses kultuuris loogika, ratsionalistlik teadus ja materiaalne tehnika alati domineerima religiooni, eetika ja esteetika üle” (*ibid.*: 111). Niisiis loogika ja materiaalne tehnika ilma vaimujuuretiseta takistavad enese tunnetamist. Ainult “rahvuslikult piiritletud” kultuur võimaldab areneda “iga rahva spetsiifilistel moraalsel ja vaimsetel joontel” (*ibid.*: 111).

Niisugune ülemaailmsest kultuurist keeldumine ja eraldatud, ainsana inimestele harmoonilist individuaalset arengut tagada suutvate kultuuride ehk “suletud ajaloolis-kultuuriliste tüüpide” otsimine oli Trubetzkoy kulturooloogiliste kirjutiste püsielement. Juba esimeses rahvusluse-alases kirjutises rõhutas ta tõsiasjana, et igal rahval peab olema teistest erinev kultuur (Trubetzkoy 1921: 78).

Väites, et kultuuride suletus on eluline paratamatus, kuulutab Trubetzkoy äärmuslikku relativismi:

Mis tahes väärtushinnang tuleb lõplikult puhtaks juurida etnoloogiast ja kultuuriajaloo, nagu ka kõiksugu evolutsiooniteadustest, sest väärtushinnangud tuginevad alati egotsentrismile. Ei ole kõrgemat ega madalamat kultuuri. On vaid sarnased ja erinevad kultuurid (Trubetzkoy 1920: 42).

Niisugusel kontseptsioonil rajanebki suur metafoor, mille algus on saksa romantismis: rahvused on nagu inimisiksused. Just paralleelism rahvus/üksikisik võimaldabki keelduda mis tahes ülemaailmsest kultuurist.

Seda silmas pidades ei saanudki eurasianistid² jutlustada mitte mingit vaimsete ja kultuuriliste väärtuste transplantatsiooni: Trubetzkoy ei tee ettepanekut õpetada õigeusku katoliiklastele,

²Me kasutame sõna *eurasianist* õpetuse pooldajate tähistamiseks ning sõna *auraasialane* Eurasia elanike tähistamiseks.

vaid väidab üksnes, et kristluse kahe suuna vastasseis on loomulik (ajalooline) ja lõplik (vähemasti kuni viimse kohtupäevani, vrd Trubetzkoy 1923a). Just sel põhjusel — erinevalt XIX sajandi slavofiilidest — ei olnud eurasianistidel nõudlusi Konstantinopolile: igauks jäägu oma koju ja õppigu tundma iseennast.

Süsteemide suletuse mõiste ümber sõlmubki Trubetzkoy töö mõlemat aspekti ühendav side. Boris Gasparov,* üks nendest, kes kõige rohkem on arendanud ideed, et need kaks aspekti moodustavad terviku, arvab, et eri kultuurisüsteemide tõlkimatuse printsiip on kogu Trubetzkoy teadusliku loomingu, sealhulgas *Fonoloogia põhijoonte*, valitsev karakteristik. Gasparov rõhutab erinevate fonoloogiliste süsteemide sobitamatused ideed: selle kohaselt katavad isegi ilmselt sarnased häälikud ja häälikumuutused eri keeltes tegelikult erinevaid nähtusi. Viimaste võrreldamatuse on põhjustanud erinevus süsteemsetes suhetes, mille sees nähtused eksisteerivad ja arenevad. Ta meenutab ka “fonoloogilise sõela” (*das phonologische Sieb*) metafoori, emakeele eristavate joonte võrku, mida läbides jõuavad mõne teise keele häälikud kuulajani paratamatult moonutatuna (vrd *Fonoloogia põhijooned*, lk 54–56; 66–68), illustreerides arusaama, et kõik süsteemid on loomult suletud ja kõik süsteemivälised lähenemised on fundamentaalselt ebaadekvaatsed (Gasparov 1987: 57).³

1. 2. Struktuur või “orgaaniline totaalsus”

. . . struktuur (veel hiljuti pani see sõna hambaid kiristama: selles nähti abstraherimise tippu).

Roland Barthes, “Ühe armukõne katked”**

*Boris Gasparov oli 1960.–1970. aastatel Tartu ülikooli vene keele kateedri õppejõud, 1980. aastal emigreerus Ameerika Ühendriikidesse. Praegu töötab Columbia Ülikoolis slaavi keelte professorina. *Tlk.*

³Samast ajastust leiame püüdu vältida foneemide ja kultuurimõistete kandumist ühest süsteemist teise Polivanovil (1927).

**Orig.: Fragments d'un discours amoureux. *Tlk.*

1. 2. 1. Eneseküllaste entiteetide nimetus

Trubetzkoy ei kõnele kollektiivsetest entiteetidest mitte kunagi ühiskonna terminites, ta kõneleb rahvastest, rahvustest, etnostest (*plemja*). Fundamentaalne kategooria on totaalsus. Seega on rahvas “psühholoogiline tervik, kollektiivne isik” (1921: 74), “sotsiaalne organism” (1923a: 108), “sotsiaalne totaalsus” (*ibid.*: 110), “sotsiokultuuriline organism” (*ibid.*: 110). “Totaalsus” ja “organism” on antud tekstikogumis sünonüümsed ja teineteisega asendatavad, mõnikord täiendab neid omadussõna “loomulik”*** (“loomulik orgaaniline ühtsus”, *ibid.*: 119). Totaalsust nähakse sageli “ühtsusena” — 1925. aasta artiklis “Rahvuslik totaalsus” on ka “rahvuslik ühtsus” (1925: 72, 73). Sellegipoolest tuleb nüüd teha üks oluline täpsustus. Euraasia on “rahvus”, tehtud väiksematest entiteetidest — rahvastest ehk “etnilistest ühtsustest” (1927: 28), millest igapähele on oma alljaotused. Seega Trubetzkoy arvates on üksikisiku kuulumisel mingisse kollektiivsesse entiteeti varieeruv ulatus, nii nagu mingi rahva kuulumiselgi mingisse rahvaste ja kultuuride kogumisse.

Kuid liikugu mingi kollektiivse entiteedi raamistumine teise sisse missugust astmestikku pidi tahes, igal juhul on tegemist eneseküllaste entiteetide rohkusega. Eneseküllased kogumid võivad asuda vahetult üksteise kõrval või üks teise sees, kuid nad ei tungi kunagi üksteise sisse ega toimu ka osalist kattumist. Iga niisuguse eneseküllase kultuuri või keelelise süsteemi sees toimub kommunikatsioon, kus midagi ihaldada ega puudu ei ole, ilma polüfoonia ja konfliktita. Mõistagi on Trubetzkoyl inimkond jagatud, kuid iga jagamisega tekkiv ühtsus on eneseküllane ning *harmooniline*.⁴

* *Naturel* — hästituntud ja igavene tõlkeprobleem: kas *loomulik* või *looduslik*? Tlk.

⁴Trubetzkoy ei ole ainus, kes interpreteeris Paabelit kui mis tahes ühiskonna võimalikkuse seadust. J.-C. Milner märgib, et Paabeli müüt “ühendab keele võimalikkuse võimalikkusega jagada määratlematut ja summeerimatut” (Milner 1978: 29), F. Flahaut tuletab meelde, et “Paabeli torni ehitamise poolelijäämine ei ole inimolemise allakäik. Vastupidi, see on seadus, millega loodi kõnetegevus” (Flahaut 1984: 150). Lõpuks, A. Jacobi arvates “inimese kultuuriline pluralism ei kohusta Paabelit interpreteerima languse, vaid olemusliku määratusena” (Jacob

Erinevalt Bahtini maailmast peegeldab Trubetzkoy maailm teistsugususe väljaspoolsusesse tagasi. Mitte mingisugune osmoos ega üksteise sisse tungimine, mitte mingisugune hübriidsus ega heterogeensus ei ole võimalik — teisel ei ole kohta orgaanilise tootaalsuse sees (kui see ei toimu vägivaldse sissetungimise, kultuurilise “imperialismina”), sest inimese peaülesanne on tunnetada oma “tõelist loomust” oma kultuuri sees. Teostunud subjekt on Trubetzkoyl eneseküllane subjekt, kuna jagatud subjekt saab olla vaid indiviid, kes oma grupi sees ei ole veel oma tõelist isiksust leidnud.

Siinkohal tuleb meenutada, et nii nagu kõik eurasianistid, tundis ka Trubetzkoy demokraatia kui abstraktse, “mitteorgaanilise” printsiibi vastu üksnes põlgust. Ta võitles “ideokraatse” riigi eest ainupartei juhtimisel: too koosneks moraalselt kõrgematert olevustest, kes esindavadki “ideed”. Valitsus peaks olema “demootiline”, see tähendab rahva täieliku toetusega, ning tegutsema rahva huvides, kuid mitte demokraatlik, sest demokraatia ei ole midagi muud kui individuaalsete tahtmistega vaevu varjatud anarhia. Iseäranis niisugused “kontrollimatud” tegurid nagu trükivabadus või erakapital tuleks täielikult ära keelata (on ju liberalism ja demokraatia “ideokraatia kurjemad vaenlased”). Majandus peaks funktsioneerima täiuslikus “autarkias” (1935). Ja kui Trubetzkoy mõistiski karmilt hukka oma ajastu “ideokraatilised riigid” (NSVL õpetas ateismi, fašistlikud maad ei olnud loobunud kolonialismist), siis ometi tunnustas ta nende edemust tee rajamisel tulevikus vältimatult saabuva “tõelise ideokraatia” poole. Bahtin oleks siin näinud “autoritaarset kõnet” . . .

1. 2. 2. Rahvaste psühholoogia

Giulio Lepschy (1976: 69) on rõhutanud “antipsühhologismi”, mis iseloomustab Praha kooli funktsionalismi, tuues näiteks Trubetzkoy (*Foneetika põhijooned*, lk 42). Ometi on psühholoogial tema töödes tähtis koht. Trubetzkoy jaoks eksisteerib “elav side kultuuri ja seda moodustavate inimeste psüühika vahel” (1921:

1976: 86). Kuid nendes müüdi-lugemites Trubetzkoy interpretatsiooni kaja nägemine oleks ikkagi õngeminek.

81).⁵ Nõnda on ukrainlastel (keda siin kutsutakse “lõunavenelasteks”) rahvuslikus iseloomus “retooriline paatos”, mida põhjavenelastel ei ole (1927: 76). Kesk-Aasia turgikeelsetel on omadusi, mis Trubetzkoye väga meeldivad:

Tüüpilisele turgile ei meeldi teha endale tüli peensuste ja keeruliste üksikasjadega. Ta eelistab kasutada olemuslikke pilte, mida on hõlbus mõista, ning rühmitada neid pilte lihtsate ja selgete skeemide järgi [---]. Turgi kujutlusvõime ei ole ei vaene ega arg, tal on julget haaret, ent see laiahaardelisus on rudimentaarne: kujutluse jõud ei ole suunatud üksikasjade sättimisele ega kõiksugu üksikasjade kuhjamisele, vaid nii-öelda laiuti ja pikuti minemisele; pilt, mille joonistab see kujutlusvõime, ei ole maitselagedalt kaunistatud värvide ja pooltoonide mitmekesisusega, see pilt on maalitud põhitoonides, julgete löökidega, mis mõnikord on kolossaalsed (1925, tsiteeritud Trubetzkoy 1927: 46–47 järgi).

On veel üks iseloomujoon, mis venelastel ja stepirahvastel on ühine: *udal* ‘uljus’: “tüüpiline stepi vourus, millest saavad aru turgi rahvad, kuid mis romaani-germaani või (lääne-) slaavi rahvaste jaoks on mõistetamatu” (Trubetzkoy 1921a: 101).

See turgi rahvastele tüüpiliste “psühholoogiliste joonte” kogum on Trubetzkoy arvates täiuslikus kooskõlas turgi keelte struktuuriga, mille iseloomu ta “eranditult” imetles.⁶ Trubetzkoy võtab

⁵Meenutagem, et Jakobson pidas “rahvusliku karakteri” probleemi väga tähtsaks. Ta tunnistas 1931. aasta artiklis “Prantsusmaa-müüt Venemaal”, et rahvusliku karakteri uurimine on raske ülesanne, kuid ei sea mingil kombel kahtluse alla selle teaduslikku huvitavust: “Võõramaiste müütide võrdlev uurimine, mis käsitleb Prantsusmaad ja prantslaste ettekujutusi neist endist ja teistest rahvastest, visandaks tõepäraselt prantsuse teadusliku karakteroloogia alused” (Jakobson 1931, in. Jakobson 1986: 158).

Jällegi tekib kiusatus lugeda seda teksti Bourdieu’st või Barthes’ist lähtudes. Sellegipoolest tundub mulle, et selgema mõistmiseni jõutaks, kui mainitud teksti interpreteerimisel lähtutaks Jakobsoni enda ajastu ja talle intellektuaalselt kõige lähedasema isiku, Trubetzkoy tekstidest.

⁶Selles suhtes oli Trubetzkoy ise ajastu hõnguga täiuslikus kooskõlas. A. Meillet pühendas äärmiselt ülistava aruande Trubetzkoy kogumikule *Venelaste enesetunnetuse probleem*, milles on artikkel “Turaani element vene kultuuris”: “Etnilise psühholoogia peatükk on haarav ning

antud teema taas üles Haagi kongressil (Actes: 164–165), vt sel teemal tema kirja 22. 12. 1926.

Mulle on subjektiivselt ja intuitiivselt vaatevinklist täiesti selge, et tšehhi keele akustilise üldmulje ja tšehhi rahvusest inimese psüühilise (ja isegi psühhofüüsilise) kuju vahel (mida on hakatud nimetama “rahvuslikuks karakteriks”) on olemas seda tüüpi sisemise vastavus (L. N.: 98).

1. 2. 3. *Romantism ja/või hegeliaanlus?*

Väga huvitavat ainet seda tüüpi mõtlemise ajaloo kohta Venemaal leiame Gasparovilt (1987) ja Holensteinilt (1984). Esmalt tuleb mainida interpretatsiooni, mis sai osaks Schellingi filosoofilisele süsteemile Venemaal 1820. aastate lõpul - 1830. aastate alguses ringis nimega *Ljubomudrō* (sõnasõnaline tõlge sõnast “filosoofid” ‘tarkusearmastajad’). Ringi liikmed rõhutasid iga kultuurilise

pakub palju mõtlemisainet” (Meillet 1928: 51). Pariisi Lingvistikaseltsi järgmisel aastal toimunud koosoleku protokoll näitab, et Meillet tuleb Trubetzkoy idee juurde tagasi, kohandades seda oma peamisele hoolealusele — indoeuroopa natsioonile:

“Lähtudes vürst N. Trubetzkoy tähelepanekust, et turgi keele struktuuri ja turkide üldise mentaliteedi vahel on vastavus, teeb hr A. Meillet ettepaneku näha indoeuroopa keele väga ainulaadse struktuuri ja indoeuroopa mentaliteedi vahel samasugust vastavust. Indoeuroopa keel koosneb autonoomsetest sõnadest, selles on anomaaliaid palju, nii nagu turgi keeles on neid vähe; samas iseloomustab indoeuroopa vallutatavat aristokraatiat just lakkamatu püüd leida valdus, kus igal juhul oleks täielik iseseisvus, kus ta oleks tõeline isand. Niisugune mentaliteet on säilinud kreeklastel; sellepärast pakubki kreeka keel tohutul arvul anomaalseid vorme. Kreeka keeles on sõnal endiselt individuaalne iseloom. Kuid teiselt poolt jagunevad kõik need autonoomsed keelevormid selgelt määratletud täpsetesse kategooriatesse — nii nagu kreeka kirjandust ja kunsti iseloomustab joonte harmoonia ja selgus”.

Hiljem on Meillet veel märkinud: “Balti ja slaavi keeled, mis on säilitanud eriti hästi indoeuroopa keele materiaalseid fakte, ei ole arenenud individualistliku tüübi järgi” (Meillet 1929: xvi j). Oleme paratamatult rabatud faktist, et Meillet tugineb Trubetzkoyele selleks, et tekitada diskursus, mis näib olevat vastupidine viimase vaadetega indoeuroopa keelele (vt allpool) ja “romaanide-germaanide” kultuurile.

“organismi” ühtsust ja purustamatuid sidemeid, mis ühendavad rahva elu aspekte ja selle ühtlaselt pidevat ja orgaanilist arengut. Nende arvates on iga kultuur unikaalne ja idiosünkraatiline tervik, selle osadel eraldi puudub tähendus ning need säilitavad oma “eluvõime” üksnes totaalsuse sees, järelikult ei tohi neid võõraste elementidega segada ega nakatada (vrd Gasparov 1987: 51).

Teiselt poolt on “orgaanilise totaalsuse” idee kategooria, mis vägagi meenutab Hegeli filosoofiat. Lisada võib ühe tema filosoofia fundamentaalse elemendi — mõtiskluse rahvaste ajaloost (mida aimas ette juba Herder), elavast sidemest üksikisiku ja linna *cit * vahel, rahva vaimust, mõistetuna supraindividuaalsena. Hegeli arvates on iseendale taandatud üksikisik kõigest abstraktsioon: tõeline orgaaniline ühtsus on rahvas. Rahva vaim on reaalsus, mis on üksikisikust lõputult kõrgem, kuid see võimaldab üksikisikul ennast leida. Individualismi ja kosmopolitismi vahelt otsib Hegel konkreetset vaimu kui rahva vaimu. Inimkond teostub vaid erinevates rahvastes, millest igaüks väljendab selle universaalsust omal, ainulaadsel moel (vrd Hyppolite 1983).

Lõpuks tuleb Hegeli riigikontseptsiooni põhjal taas esile fundamentaalne opositsioon — opositsioon ühiskonna (*société*) ja kogukonna (*communaut *) vahel. Ühiskonna moodustab üksikisikute ühendus, kes võtavad endale mingi erilise eesmärgi — inimeste koondamine ei ole eesmärk omaette. Seevastu kogukonnas on üksikisikute ühtsus esmane. Rahva vaim on pigem see, mis väljendab vaimset kogukonda, kui see, mis tuleneb kodanike lepingust (vrd Hyppolite 1983: 26).

Mounini intuitsioon osutub täpseks: niisamuti nagu Trubetzkoy arvates

kes tahes inimene saab täielikult omastada vaid seda, mille on loonud kultuur, millesse ta kuulub, ehk siis kultuurid, mis on sellele kultuurile lähedased (1923: 112),

nii ka Hegeli arvates saab üksikisik täielikult teostuda vaid osaledes selles, mis on temast kõrgem ning samal ajal väljendab teda — oma kultuuris, oma rahvas.

Näeme tasapisi tekkimas pilti, mis erineb oluliselt Lääne-Euroopa strukturalismi omast. See tähendab, et Praha ringi strukturalism, vähemasti “Praha venelaste” töödes, saab alguse hoopis teistsugusest mõisteloost.

Tõesti, see on totaalsuste ja looduslikkuse strukturalism, mis ei tule meeldegi, kui mõtteis on Lévi-Straussi või Barthes'i epistemoloogiline universum. Hoolimata heatahtlikest viidetest Sausure'ile ei ole *Fonoloogia põhijoontes* Trubetzkoy mitte mingil kombel tema tööde jätkaja: ta ei tundnud huvi ei ühikute negatiivse materiaalsuse ega väärtuse mõiste vastu. Siin satub kokku kaks tõepoolset väga erinevat strukturalismikontseptsiooni, millest üks seab esikohale suhte mõiste:

Kõikide humanitaarteaduste eesrindlike liikumiste üks peamisi tendentse on strukturalism, mis astub atomistlike hoiakute ja "holistlike" (esiletõusvate totaalsuste) seletuste asemele (Piaget 1970: 278);

ja teine lähtub totaalsusest:

Ta [Trubetzkoy] oli maailma totaliseeriva kontseptsiooni jaoks siimas valmis, kuid ta teostas end täielikult üksnes struktuuralses teaduses (Jakobson 1939, *in.* 1973: 298).

Nõnda ei ole eurasianistlikul mõtlejal Trubetzkoyl mängus mitte niivõrd objekt-foneemi definitsioon, kuivõrd kogukonna (kollektiivse entiteedi) ja selle piiride definitsioon ehk teisiti öeldult, antropoloogiline mudel. Struktuuri kontseptsioon sõltub viisist, kuidas kogukonda vaadelda: kas substantsiaalse totaalsusena või abstraktse suhtekogumina.

2. KEELTELIIDUD

2.1. Vikerkaare metafoor (*kontiinum*)

1923. aastal esitab Trubetzkoy "keelteliidu" (*jazōkovoi sojuz*, 1923: 116) ning 1928. aastal Haagi kongressil *Sprachbund*'i mõiste. On tõsi, et samal geograafilisel alal kontaktis olevate keelte sarnasuse idee oli õhus juba sajandi alguses (murdealade ähmaste piiridega tegelevate keeleteadlaste Ascoli, Baudouin de Courtenay, H. Schuchardi töedes).⁷ Just keelteliidu mõistes ongi seos

⁷Samuti tuleb rõhutada, et antud idee oli üks peamisi teese marrismil, mis postuleeris kõikide keelerühmade teisest, tuletatud iseloomu. Vrd lõiguga marristlikust teosest: "Turgi süsteemi keeltele [--] on sarnasusi

Trubetzkoy töö mõlema aspekti vahel kõige paremini tuntav: see lubab tal väita, et Euraasia territooriumil kõneldavad keeled moodustavad liidu; kuid just siin tekivad ka kõige suuremad raskused: kuidas sobitada arusaama, et midagi süstemaatilist "läheb" ühest keelest teise, arusaamaga, et mis tahes süsteem saabki olla üksnes suletud?

Nägime, et üksteisesse sobitumise printsiip toob kaasa võimaluse, et üks rahvas astub koos teiste rahvastega kõrgemasse aglomeratsiooni. Ent Trubetzkoy võtab üle dialektoloogias kasutatavad kontiinumi ideed (vrd Gaston Paris):

Keel on katkematu ahel murrakutest, mis pidevalt ja tajutamatuult üksteiseks muunduvad (1923: 115)

Kõik maailma keeled moodustavad pideva ja ühtlase võrgu lülidest, mis ühest teiseks lähevad — nagu vikerkaares. Ja just keelelise vikerkaare ühtlase pidevuse ning ühelt segmendilt teisele ülemineku progresseeruva iseloomu tõttu kujunebki maa peal kõneldavate keelte üldine süsteem (hoolimata nende mitmekesisusest) — kasvõi puhtalt kontseptuaalsenagi — kui üksainus totaalsus. Nõnda ei tekita keelte osakesteks jagunemise seadus anarhiline laialipillatus, vaid harmoonilise süsteemi, milles iga, ka kõige väiksem osa säilitab oma võrratu ja selgelt väljendatud individuaalsuse ning milles totaalsuse ühtsus ei ole saavutatud osade depersonaliseerimise, vaid keelte vikerkaare ühtlase pidevusega (*ibid.*: 117).

Ometi — ning see on äärmiselt tähtis — ei ole niisugune ühtlane ja pidev üleminek rangelt lineaarne, sest naaberkultuurid *resp.* naaberkeeled lähenevad üksteisele sarnasuste kaudu, moodustades "ajaloolis-kultuurilisi geograafilisi tsoone". Niisuguste tsoonide vahel (nt Aasias: muhameedlik, Hindustani, Vaikse Ookeani, Hiina, stepi-, Arktika jne tsoon) on vahe- ehk segatsoonid. Mis keeltesse puutub, siis mainib ta Altai-Uurali ja Balkani ühendusi näidetena geneetilise suguluseta keelte konvergenstist mingis geograafilises ja ajaloolis-kultuurilises tsoonis. Ta läheb isegi nii kaugele, et eitab täielikult indoeuroopa algkeele olemasolu, nähes indoeuroopa keeltes keelte liitu (keel võib muu-

leksikas ja morfoloogias. Sellest ei tohi järeldada, et need keeled on ühise algupäraga, üks loomulik "perekond". Vastupidi, nende keelte lähedus on ajaloolise arengu tulemus" (Borovkov 1935: 13, tsiteeritud Alpatov 1991: 132 järgi).

tuda indoeuroopa keeleks või lakata olemast indoeuroopa keel: vrd 1939).⁸

2.2. Vastavuste teooria (diskontinuum)

Euraasiat iseloomustab kogum spetsiifilisi karakteristikuid, mis on seotud maapinna, floora ja kliimaga; see on tüüpiline “paljude spetsiifiliste joontega” territoorium, eraldi geograafiline maailm, originaalne totaalsus. Niisuguste järeldesteni on jõudnud viimaste kümnendite vene geograafiateadus ning kokkuvõtlikult leiame väga terase käsitluse neist P. N. Savitski töödest (Jakobson 1931a, in. Jakobson 1971: 146).

Niisiis seostasid Jakobson ja Trubetzkoy keele tüüpi seda kõneleva rahva psühholoogiaga.⁹ See tähendab, et nende jaoks, nagu ütles tabavalt Jakobsoni kohta Jean-Claude Milner, “kui kõik on vastavuses keeles, siis sellepärast, et kõik asjad on omavahel vastavuses” (1982: 334).

Jakobsoni jaoks on “eri sfääridesse kuuluvate nähtuste vahelise tiheda sideme, mida korraldab teatud seaduspärasus”, esiletõstmine (Jakobson 1931a, in. Jakobson 1971: 146) tõepoolest vene teaduse epistemoloogiline saavutus. Tegu on isegi teaduse fundamentaalse ülesandega — “tuvastada eriplaaniliste nähtuste vastavus, avastada nende suhete harmooniline organiseeritus” (*ibid.*). Antud juhul Jakobson ja Trubetzkoy ei piirdu vastavusega keel/kultuur: nad panevad nii esimese kui teise vastavusse mingi territooriumiga, selle ilmastiku, pinnase ja geograafiaga.

(Järgneb)

⁸Kui mitte kooskõlapunkti marrismiga, siis vähemalt sama ajastu hõngu heiaastust tohib siin näha ometi.

⁹Silmatorkavalt samal ajal “Sapir-Whorfi hüpoteesiga” ameerika etnoloogias ja marristlike keele ja mõtlemise seotuse hüpoteesidega NSV Liidus.

AKADEEMIA

Eesti Kirjanike Liidu kuukiri Tartus

13. AASTAKÄIK 2001 NUMBER 12 (153)

- XXI sajandi julgeolekudilemma
Holger Mölder 2467
- Kas välgusähvatus pimeduses?: Kristian Jaak Petersoni
puudutavast uudiskirjandusest
Ea Jansen 2488
- Aolinnad Eesti alal
Ago Vallas 2511
- Mõrsja saatus: Pulmateema loodusmaastikuga seotud
rahvajuttudes
Mari-Ann Rimmel 2523
- Väärtusorientatsioonide muutused postsotsialistlikes
riikides
Tuuli Toomere 2543
- Sefardi kultuurist
Salvador Santa Puche ... 2562
Tõlkinud Triin Lõbus
- Luulet
Jehuda Amichai 2574
Tõlkinud Kalle Kasemaa
- Traditsioon ja ajalooline tõde: Veel üks näide
Michael Heltzer 2583

Trubetzkoy kaksikelu ehk süsteemide suletus. II	
	<i>Patrick Sériot</i> 2586
	<i>Tõlkinud Andres Raudsepp</i>
Kuulja märkmeid kurtidest, viipekeeltest ja nende iseolemisest	
	<i>Vahur Laiapea</i> 2603
<i>Arvustus: Eesti kirjanduse lugu aastal 2001. Epp Annus, Luule Epner, Ants Järv, Sirje Olesk, Ele Süvalep, Mart Velsker. Eesti kirjanduslugu. Toimetajad Maie Kalda ja Aime Rammus. Tallinn: Koolibri, 2001. 704 lk.</i>	
	<i>Arvo Mägi</i> 2624
Marginaale kirjandusloost ja selle kriitikast.	
	<i>Janika Kronberg</i> 2637
Üks vana Tartu juut annab aru. Jakob Kaplan. <i>Aruanne. Mõned päevad ühe Tartu juudi elus.</i> Tartu, 2001. 116 lk.	
	<i>Ain Kaalep</i> 2641
Editorial note. Summaries	2644
Põrandaaluste juhi paljastusi. IV	
	<i>Voldemar Teppich-Kasemets</i> 2653

Akadeemia honorarifondi toetab Eesti Kultuurkapital.

Lk 2487, 2542, 2561, 2573, 2585: Marc Chagalli joonistused.

TRUBETZKOY KAKSIKELU EHK SÜSTEEMIDE SULETUS

Patrick Sériot

Tõlkinud Andres Raudsepp

2. 2. 1. Füüsiline geograafia: pinnase ja maastiku teooria

Nii Jakobson kui ka Trubetzkoy on korduvalt viidanud võlale Euraasia liikumise ühe asutaja, Praha Lingvistika Ringi lähedase kaastöötaja, struktuuralse geograafia pioneeri geograaf Pjotr Savitski töö ees.¹⁰ Just tema oli kõige rohkem rõhutanud Euraasia geograafia füüsilisi piire, füüsilist ühtsust, tuues välja termilised ja kliimaatilised läved, mullastike, fauna ja flora levialade piirid, mis eraldavad Euraasiat Euroopast mööda joont, mis üldiselt kulgeb Murmanskist läbi Brest-Litovski Galažisse. Savitski määratleb Euraasiat järgmiselt: see on Vana Maailma peamine kontinendiblokk, kus kliimaatiliste ja botaaniliste vöötmete normaalse Põhjast Lõunasse järgnemise korda (“liputriipude” struktuuri) rikuvad laiuskraadidega seostumatud tegurid (mered või mäed)

La double vie de Trubetzkoy, ou la clôture des systèmes. — *Le Gré des Langues*, no. 5, 1993, p. 88–115.

Avaldatakse autori loal.

Tõlkija tänab kõiki, kes talle nõu andsid, ja eriti Eesti Kultuurkapitali.

Algus eelmises numbris.

¹⁰Savitski tegi palju ära selleks, et levitada ideed euraasia teooriate lähedusest kolmekümnendate aastate nõukogude keelepoliitika mõningate tendentsidega.

kõige vähem, moodustades nõnda tugeva kontrasti Euroopa “regionaalse”, fragmenteeritud struktuuriga.

Artiklis “Lingvistiline geograafia geograafi vaatevinklist”, mis ilmus Praha Lingvistika Ringi Tööde esimeses köites (1929), oli Savitski teinud ettepaneku võrrelda vene keele murdelisi isoglosse vene kliima isotermidega. Niisuguse kaht tüüpi kaartide teineteise peale paigutamise tulemused vastavad täielikult tema ootusele: ta avastab, et kahe erilaadse nähtuse vahel on erakordne kokkulangevus.

Nõnda on Savitski arvates olemas orientatsiooni peajoon NW/SE, mis kõikvõimalikes valdkondades eraldab selgelt kaks areaali: majanduslikult (edelas: sea- ja talinisukasvatus, kirdes: lambakasvatus, talinisu puudub), kliimaatiliselt (edelas: jaanuarikuu keskmine temperatuur on kõrgem kui –8 ja jõgede jääkattest vabanemine toimub enne 11. aprilli, kirdes on olukord vastupidine), ja lõpuks murdeliselt (edelas on heliline velaarfruktiiv, kirdes heliline velaaroklusiiv).

Savitski ideed ja eriti tema idee, et “ruumiareng” (*mestorazvítie*, *Raumentwicklung*) on tähtsam kui organismide päritolu (olgu tegu elusolendite või keeltega), kuuluvad mõttevoolu, mis alates 19. sajandi teisest poolest oli Venemaal väga levinud.

Ennekõike tuleb siin mainida zooloogi ja geograafi Lev S. Bergi (1876–1950). Kolmekümnendatel aastatel mainib Jakobson kõige sagemini Savitskit ja tema järel Bergi. Berg esitab darvinismile kujuka alternatiivi: “nomogeneesi” ehk evolutsiooniteooria, mille kohaselt evolutsiooni ei võlgneta juhusele ja divergentsete indiviidide loomulikule valikule, vaid evolutsioonile, mis on kooskõlas seadustega. Need seadused on sisemised (liigi sees toimub “eeleksisteerivate rudimentide” areng) ja välimised (toimib *landšafti* ehk geograafilise maastiku mõju liikidele, mis seega on konvergenstsis). Lõpuks on ka paralleel fülogeneesi ja ontogeneesi vahel — liigi elu sarnaneb indiviidi eluga.

Teine teetähis epistemoloogiamailmas, mille Jakobson kuulutab olemuslikult venepäraseks, on V. V. Dokutšajev (1846–1903), geneetilise pedoloogia (mullateaduse) looja, tuntud töödega geograafilisest võõtmestumisest, mis rajanes muldade tüpo-

loogial.¹¹ Ta arendab mõistet pinnasest kui “ajaloolis-looduslikust kehas”, millel on nii elus kui elutu aine omadused.¹² Territooriumi kui loodusliku objekti mõiste võimaldab meil nüüd paremini mõista keelteliidu mõistet Trubetzkoyl ja Jakobsonil, mis ei viita üksnes areaalilingvistika probleemile. Kui loeme neid tekste mõttevoolu aluspõhja kohta, mis oli selle mõttevoolu võimalikuse tingimuseks, siis võime päevavalgele tuua arusaama, mis täielikult erineb sama ajastu Lääne-Euroopa geolingvistika spetsialistide arusaamadest: keelt ja territooriumi, millel seda keelt kõneldakse, seob looduslik side:

Oleme rabatud vastavustest keeleassotsiatsioonide piiride vahel ühelt poolt ning mõningate poliitilise ja füüsilise geograafia piiride vahel teiselt poolt (Jakobson 1938, *in.* Trubetzkoy 1986: 365).

2. 2. 2. Antropoloogia

Lõpuks jõuab Euraasia territooriumi looduslikkus (“mittekonventsionaalsuse” tähenduses) ka antropoloogilise probleematikani: Trubetzkoy lükkab tagasi mis tahes arutlused bioloogilist laadi põhjuslikkusest,¹³ kuid vastavalt aja vaimule kõneleb ta “turgi ja soome-ugri verest venelaste soontes” (Trubetzkoy 1921a:

¹¹Selle geograafial ja “ökoloogial” põhineva teooriatekogumi kohta vt J. Tomani artikkel (1981).

¹²Pinnase kui oma looduslooga objekti mõiste vastu on taas hakatud huvi tundma nendes endise NSV Liidu rahvuslikes liikumistes, mis tuginevad öko-nõudmistele.

¹³Trubetzkoy jääb ettevaatlikult kõhklevaks rahvusliku karakteri geneetilise edasiandmise idee ees (just Trubetzkoy artikkel “Rassismist” tõi kaasa tema korteri läbiotsimise Viinis Gestapo poolt, mis kiirendas tema surma). Sellegipoolest on tema arvates igal “rahval” “rahvuslik psüühika”. Juutidel antakse osa rahvuslikust iseloomust edasi geneetiliselt: “mõistuse väledus, kavaldamise ja täbarast olukorrast väljakeerutamise võime ning kirglik temperament” ning teine osa, “hukatuslik psühholoogia” sõltub lakkamatu emigratsioonisviibimise tingimustest, milles juudid elavad (1935, tsiteeritud *L. N.*: 472 järgi):

“Oleks ebatõenäoline eitada hukatuslikku psühholoogiat juutidel, nagu seda kalduvad tegema arvukad semitofiilid. Tuleb tunnistada, et paljud juudid ning eriti need kõige tüüpilisemad, tunnevad tõepoolest lõbu teiste rahvaste ideaalide alandamisest, kõrgideeliste liikumiste asenda-

100). Seevastu teised eurasianistid ei kõhkle konstateerimast euraasialaste identiteeti meditsiiniliste ja antropoloogiliste uuringute baasil: üks 1927. aastal avaldatud artikkel (V. T. 1927) seletab, et veregruppide statistilise jaotumise tõttu venelastel “paikneb Venemaa Euroopa grupi ja Aasia grupi vahel; virtuaalselt liitub Venemaa Aasia grupiga ning sel on Euroopa grupiga väga vähe ühist” (lk 26).

2. 3. Kas etteantud või konstrueeritud objekt?

2. 3. 1. Süsteem ja liit

Paratamatult suletud süsteemi idee tekitab keelteliiduga sobitamisel probleeme, näiteks kui kõne all on liit fonoloogilisel tasandil. On teada, et kolmekümnendate aastate alguses püüdis Jakobson leida fonoloogilisi tõendeid, mis kinnitaksid Euraasia olemasolu (Jakobson 1980: 84); eurasianistide väljaannetes (Savickij 1931), millele ka Jakobson kaastööd tegi, esitleti tema tööd sensatsioonilise avastusena.¹⁴ Jakobson arvas, et leidis need tõendid faktist, et *grosso modo* esindavad kõik Euraasia territooriumil kõneldavad keeled ühtviisi nii fonoloogilist opositsiooni palatalisatsiooni põhjal kui ka polütoonia puudumist. Järelikult ületavad need süsteemi faktid süsteemide piirid sellepärast, et mõningatele on need ühisomased.

Tegelikult ei esita Jakobson ühisena abstraktsiooni (süsteemset suhet nagu näiteks käänetesüsteemi olemasolu või puudumist), vaid foonilist substantsi, mida armastavad luuletajad või siis lükavad “vastikustundega” tagasi inimesed, kes kõnelevad keeli, mis ei tunne vastandamist palatalisatsiooni põhjal:

[---] palataliseeritud ja palataliseerimata kaashäälikute opositsiooni tuntakse kui vene keele ja selle naaberkeelte fonoloogilist domi-

misest külma ja küünilise arvestusega, alatuse alusmüüri paljastamisest kõigel, mis on kaunis ja hea, elu mis tahes mõttest ilmajätva puhta eitamise nautimisest” (*ibid.*: 473).

¹⁴“R. O. Jakobsoni avastus tugevdab kogu euraasia teadusliku süsteemi seesmisi sidemeid ja annab sellele matemaatilise tõenäosuse” (Savickij 1931: 7).

nanti. Just selle opositsiooni ja sellega kaasnevad faktid kuulutab vene luuletaja ning keeleteadlane K. Aksakov vene keele häälikusüsteemi "vapiks ja krooniks". Teised vene luuletajad tabasid selles eurooplastele võõra (Tredjakovski, Mandelštam) turaanipärase joone (Batjuškov, A. Belõi). [---] Niisamuti on huvipakkuv ka see, et kaashäälikute fonoloogilist palatalisatsiooni mittetundvate keelte esindajatel tekitab palatalisatsioon mõnikord tõelist vastikutunnet. Selle kohta märgib M. Chlumsky: "Ja küllaltki levinud on seisukoht, et palataliseeritud häälikutes tuleb näha artikuloorset nõrkust. Ja mitte üksnes seda: osa sellest nõrkusest kaldutakse omistama isikutele, kes valdavad palataliseeritud häälikuid, näiteks venelastele. . . Oh, vaesed venelased! Kõik on neil ka palataliseeritud" (*Recueil des travaux du I er congrès des philologues slaves*, II: 542). Euroopa keeltes, mis piirnevad "palataliseerivate keeltega", täheldatakse sagedasi juhtumeid, kus palataliseerimist kasutatakse halvustavate sõnade moodustamiseks [---] Niisugused tõmbumised ja tõukumised, mis häälduses väljendavad suhtumist, näitavad kõnealuse nähtuse nakkavust ja visadust (Jakobson 1938, in. Trubetzkoy 1986: 360–361).

Tõsi, omal kombel hüpostaseerib ka Trubetzkoy struktuuri fakti, kui ta väljendab väärtushinnanguid, näiteks et aglutineeriv morfoloogiline süsteem on flekterivate keeltega võrreldes kõrgem:

[---] tuleb tunnistada, et altai tüüpi rangelt aglutineerivad keeled oma väheste ja ökonoomselt kasutatavate foneemidega, muutumatute tüvedega, mis oma kohustusliku positsiooniga sõna alguses on selgelt eraldatud ning alati täiesti ühetähenduslike ja selgesti teineteisele liituvate sufiksitate ja lõppudega moodustavad töövahendi, mis on tehniliselt palju täiuslikum kui flekterivad keeled — olgu siis tegu idakaukasuse keeltega koos nende hoomamatute tüvedega, mis pidevalt vokaalsust vahetavad ning prefiksitate ja sufiksitate sekka ära kaovad, tüvedega, millel mõnede jaoks on hästi määratletud fooniline vorm, ilma et selles oleks võimalik eristada mingitki hoomatavat semantilist sisu, seevastu kui teised, omades semantilist sisu või määratletud vormilist funktsiooni, esinevad heterogeensetes foonilistes aspektides, mille puhul üht ei ole võimalik teisele taandada. On tõsi, et enamikus indoeuroopa keeltes ei ole flekterimisprintsipiivõrd hüpertrofeerunud kui kaukaasia keeltes, kuid need on veel kau-

*Orig.: Oh! ces pauvre Russes! Chez eux tout est mouillé. *Tlk.*

gel altai aglutineerivate keelte tehnilisest täiuslikkusest (Trubetzkoy 1939, tsiteeritud venekeelse teksti järgi *in.* Trubetzkoy 1987: 58).

2. 3. 2. Holism ja õlilaik

Nii nagu “geograafiline maastik” Bergil arendab ettemääratud suunas “tendentse”, mis on juba eos olemas niisugustes organismides, mis omavahel suguluses ei ole (näiteks dinosaurused ja linnud), nii lõhub ka ruumiareng keeltevahelist geneetilist solidaarsust ning tekitab keelte konvergentse, mis seejärel moodustavad orgaanilise sideme oma territooriumiga. “Vana maailma” puhul võib see side olla kahte liiki: on “tsentraalsed” ja “perifeersed keeled”. Nõnda on end Euroopas sisse seadnud slaavi rahvaste keeled erinevalt Euraasia keeltest “euroopastunud” ja kaotanud vastandamise palatalisatsiooni põhjal. Niisugust euroopastumise ja aasiastumise protsessi on Jakobson kirjeldanud kui mingi keele muutumist perifeerseks keeleks (Jakobson 1938, *in.* Trubetzkoy 1986: 362; Jakobson 1931a, *in.* Jakobson 1971: 196). Paiknedes mõlemal pool tuuma, moodustab see perifeeria täiusliku sümmeetria. Seega leiame Euraasia keelteliidu külgedelt (mille karakteristikuteks on palatalisatsiooni fonoloogiline korrelatsioon ja polütoonia puudumine):

— Kaug-Kirdes (tšuktši, jukagiiri) ja Kaug-Loodes (soome, lapi) monotoonilised keeled, millel puudub palatalisatsiooni-korrelatsioon;

— läänes (Balti mere ümbruse keeled) ja idas (Vaikse ookeani kallaste keeled) polütooniaga keeled (vrd Jakobson 1931b: 375). Korduvalt teeb Jakobson nendest tähelepanekutest järgmise järelduse:

Pole kuigi tõenäoline, et niisugune sümmeetria ühe ja sellesama koosluse kummalgi piiril võiks olla lihtsalt juhuslik (Jakobson 1938, *in.* Trubetzkoy 1986: 365).

Tuumaa ja perifeeria vaheline piir, mis alati on selge joon, sest antud juhul on tegemist fonoloogiaga, kipub mõnikord nakatamise kaudu valguma väljapoole: see on “õlilaigu” metafoor (Jakobson 1938, *in.* Trubetzkoy 1986: 354). Euraasia territooriumi naabruses kõneldavad keeled on Euroopa idäärel integreerinud Euraasia areaalile iseloomulikke fonoloogilisi jooni. (Näiteks slovaki keele

idapoolsetes murrakutes ei ole vastandamist vokaalide kvantiteedi põhjal,¹⁵ karjala keeles on vastandamine palatalisatsiooni põhjal, kuid puudub soome keeles jne).

2. 3. 3. *Sõna otseses tähenduses looduslugu*

See keele (või rahva) side territooriumiga tugineb teravmeelsetele eritlustele, mis viivad tagasi Bergi väidete juurde — tegu ei ole põhjusliku suhte,¹⁶ vaid geograafilise determineeritusega. Näiteks ungari keel allutati euroopastamisprotsessile” (see tähendab palatalisatsiooni põhjal vastandamise kaotamisele) siis, kui ungarlased jõudsid “stepisaarele”, mis ongi tänapäeva Ungari — Euraasiast Karpaatide-tõkkega eraldatud ning “allutatud seadustele, mis korraldavad kohalikku euroopalikku arengut” (Savickij 1931: 368). Kui iga rahva keel ja kultuur sõltub oma geograafilisest keskkonnast, siis näeme, et oleme kaugel Darwini mehaanilise kohanemise teooriast — eurasianistide pakutu ei ole ilmastike teooria, vaid seesmiste seaduste predeterminism ning ühistendentide areng. *Eo* või embrüo arenemise bioloogiline metafoor toetab loodusliku sideme otsimist Euraasia keelte vahel.

2. 3. 4. *NSV Liidu rahvaste sümfoonia*

Ajaloolisel keeleteadusel on keskne koht Trubetzkoy tekstides väljaspool tema raamatut *Fonoloogia põhijooned*. Ajalooline keeleteadus võimaldab tal keele abil võrrelda Venemaa sidemeid Ida ja Läänega. 1921. aasta artiklis, mille alapealkiri on “Vene kultuuri etniline aluspõhi”, konstateerib ta, et ühisslaavi murrete kogumil oli üleminekuline geograafiline asend, ning seega on nad mõndapidi seotud protoiraani murretega (usuliste ja vaimsete väärtuste põhimõisted) ning mõnede teistega, mida on vähemal arvul, protoindoeuroopa murretega läänes (peamiselt sõjanduslikud

¹⁵Ometi võib tekkida küsimus — mis lubab kinnitada, et tegu on ikka veel slovaki keelega?

¹⁶Nii Jakobson kui ka Trubetzkoy on korduvalt rõhutanud, et nad keelduvad põhjuslikest seletustest, eelistades teleoloogilisi seletusi. Mounin, kes näeb siin vaid “sõnade” küsimust (1972: 108, tsiteerides Martinet’ d), ei saanud küllaldaselt aru selle tähtsusest.

ja materiaalse kultuuri mõisted). Ta kasutab ka rahvamuusika-teaduse abi, et konstateerida Euraasia kultuurilist ühtsust territoriaalse kontinuiteedi põhjal: pentatooniline gamma folkloorses muusikas, mis poola kultuuris on täiesti tundmatu, algab kusagilt Pripjati soodest ning ulatub Indo-Hiinani. Nii ka folkloorse tantsu puhul: kontrastina Euroopale ei hoia Euraasias mees ja naine tantsides teineteisest kinni, seevastu Euraasia tantsus on elementide mitmekesisus ja suur improvisatsioonivabadus. Niisugune joon on tüüpiline idasoomlastele,* mongolitele, turgi ja Kaukaasia rahvastele.

Meid ei saa vapustamata jätta silmanähtavad paralleelid mainitud väidetekogumi ja kolmekümnendate aastate nõukogude kõnepruugi mõningate joonte vahel, eriti paralleel kultuuride sümfoonia teemaga. Ja nii nagu Stalin oli sõnades NSV Liidu rahvaste keelte ja kultuuride kadumise vastu, kuigi tegelikult surus peale vene keele kui “rahvustevahelise suhtlemise keele” kasutamist, nii ei paku ka eurasianism keelte ja kultuuride ühtesulamist, kuigi ise peab kogu aeg silmas, et muhameedlased kui “potentsiaalsed õigeusklikud” kogunevad ühel päeval õigeusu saua alla.

3. ROMAANID-GERMAANID, NEED ON MEIE KURJEMAD VAENLASED

Paradoksaalsel kombel ei tundu kõikide nende Euraasia maailma looduslikkuse, selle erinevate isoliinide paratamatu (kuigi võib-olla ligikaudse) kattumise üle peetud diskussioonide eesmärk olevat Euraasia kui niisuguse piiritlemine. Tegelikult on üks mängus olevatest piiridest teistest lõputult tähtsam, see on sümboolse piiri — Venemaa läänepiiri oma (nii territoriaalses kui ka kultuurilises plaanis).

Trubetzkoy relativistlik arutus näib tõesti olevat arutus *ad hoc*, mille eesmärgiks on nii Siberi ja Kesk-Aasia koloniseerimise õigustamine kui ka “Venemaa” ja “Euroopa” vahelise eraldusjoone suurendamine ja rõhutamine, kusjuures tegu on seda kujutluslikuma joonega, et eurasianistid püüdsid seda maastikuteooria abil põhjendada kui looduslikku.

*Mõeldud on idapoolseid soome-ugri rahvaid. *Toim.*

3. 1. Kaks vastandlikku maailma, kaks erinevat teadust

Nii nagu vene bioloogid-geograafid (Berg) vastandasid darvinismile (teooriale, et divergents ja evolutsioon on tekkinud juhusse tõttu) “embrüonaalsete tendentside arengu” ja konvergentsteooria, nii mõtles ka Trubetzkoy, et “romaani-germaani” teadust iseloomustab positivism ja progressiidee, millele ta seadis vastu “euraasia” mentaalsuse rüpes loodud palju komplekssema ja totaliseerivama lähenemise (vrd kiri 22. 12. 1926, in. *L. N.*: 96–97), mida iseloomustab igale süsteemile ainuomase loogika ja idiosünkraasia mõiste. Just nende epistemoloogiliste maailmade erinevusega seostabki Trubetzkoy näiteks “prantsuse keeleteaduse anarhiat” (kiri 16. 4. 1929, in. *L. N.*: 121 A. Meillet’ ja A. Cohen’i kogumiku *Maailma keeled* puhul) või “prantslaste hästituntud vastumeelsust Euraasia ja Doonau kultuuri vormide vastu, milles väljendub tänapäeva fonoloogia” (kiri maikuust 1934, in. *L. N.*: 300).¹⁷ Samal ajal on tema teaduslik programm ka võitlusprogramm:

Tuleb täielikult vabaneda romaani-germaani teadusele iseloomulikust mõtlemisviisist (Trubetzkoy 1920: 15).

Tema arvates on selle “mõtteviisi” tunnuseks ratsionalism, analüütilisus ja utilitarism (Trubetzkoy 1923: 114–115). Leiame teisigi kahe “maailma” epistemoloogilise võrdlemise elemente — “Sissejuhatuses vanavene kirjanduse ajalukku” (inglise keeles 1954), kus ta rõhutab “analüütilist” ja “sünteesilist” tüüpi tsivilisatsiooni erinevust: esimeses valitsevat kultuurivaldkondade (religioon, eetika, õigus, teadus, filosoofia) autonoomia ja teises olevat need valdkonnad interaktsioonis, tungides lakkamatult üksteisesse. Viimase näiteks tuuakse Bütsantsi tsivilisatsioon ja Moskva Venemaa.

Ka Jakobson on sageli rõhutanud “vene teaduse” eripära. Nõnda kirjutab ta “turaani psühholoogia” kohta:

¹⁷Huvitav on sel puhul märkida, et J.-C. Milner, kes tunnistab “vene ülikooliõpetlaste traditsiooni” spetsiifilisust, ei leia sellele seletust “kultuurilises maailmas” ega “mentaalsuses” ja näeb hoopis ajaloolisi põhjusi (Milner 1982: 334–335).

Trubetzkoy mõistis, et see süstemaatiline ja totaliseeriv vaimus on väga iseloomulik kõikidele vene teaduse esmasaavutustele ning määrav tema enda loomingu puhul (Jakobson 1939, *in.* Jakobson 1973: 298).

Ta võrdleb Saussure'i diakroonia-alast õpetust "19. sajandi teise poole valitseva Euroopa ideoloogiaga", mille iseloomulikuks kujundiks on "juhuse mängu või heterogeensete tegurite tõttu toimunud mehaaniline kuhjumine" (Jakobson 1929, *in.* Jakobson 1971: 110). Sealsamas kõneleb ta "vene keeleteaduslikust traditsioonist" (lk 7), vene bioloogiast ja vene geograafiast (lk 110) kui teadmisharudest, millele on ühisomane keeldumine põhjuslikust seletamisest ja arengu seesmistest seadustest otsimine. 1929. a kirjutab ta veel, et "mehhanistslik põhjuslikkuse kategooria on vene teadusele võõras" (Jakobson 1929a: 633, tsiteeritud *in.* Toman 1981: 277).

Sellepoolest on veelgi huvitavam märkida, et Jakobsoni järeleehüie Trubetzkoyale avaldati taas 1966. aastal Thomas A. Sebeoki kogumikus *Portraits of Linguists*, mille alapealkiri on *A Biographical Source Book of Western Linguistics*, kuna artikkel ise kõneleb ohtralt eurasianismist.

3.2. Oikumeenia võimatus

Nende kahe "maailma" — oletatavalt Venemaa ja Euroopa — kokkusobitamatus seletus rajaneb õigeusu ja katoliikluse vastandamise hüpertroofial. Just siin on kahtlemata tõeline piir, sümbolne piir diskursuses, piir, mille meeletikkust suurendasid veelgi Venemaa territoriaalsed kaotused Esimese maailmasõja järel, piir, mis õigustab arutlusi territooriumi üle. Nõnda tunnustasid eurasianistid Balti riikide ja Soome sõltumatust kui midagi isenesestmõistetavat — need kas katoliiklikud või protestantlikud rahvused olevat "ladinlased" (see tähendab "mitteõigeusklikud").

Vastuolus kristliku universalismiga (mida eurasianistid samastasid Rooma kirikuga) ning seekord rohkem relativismi kokku kuhjamata meenutab Trubetzkoy ikka ja jälle totaalset sobitamatus roomakatoliku maailmaga ja eriti õigeusku maailma sisemist üleolekut sellest, nämmutades eurasianistide ja slavofilide ühist kinnisideed: isegi kui eriliste ajalooliste asjaolude tõttu Venemaa

ongi olnud kokkupuutes Euroopa kultuuriga, siis tegelikult sisimas on Venemaa alati kuulunud ja jääb igavesti kuuluma hoopis teistsugusesse kultuurimaailma, mida Euroopa kultuurist eraldab kuristik ning mis oma eetiliste, esteetiliste ja vaimsete väärtuste poolest on lõputult kõrgem kõigest, mis on loodud Euroopas.

Nii nagu slavofiilid, nii seletab ka Trubetzkoy, et kirillitsa on seesmiselt ladina tähestikust üle (1927a: 88–93). Kuid vähem teatakse seda, et Jakobson astub temaga ühte sammu: oma põhjanevas tekstis Euraasia keelte liidu kohta (1931a, in. 1971: 192–194) kritiseerib ta ägedalt NSV Liidu keelte latiniseerimispoliitikat, toetudes faktile, et ladina tähestik on Euraasia keelte eripäralt tehniliselt sobimatu. Seevastu Polivanov nägi samal ajal selles poliitikas väga positiivset edasiminekut.

3. 3. Identiteedi taotlemine

Muidugi on eurasianistlikus mõtlemises koherentsust — see on seotud holismi mõistega (harmonia totaalsuse sees, perifeeriaste sümmeetrilisus tsentri suhtes). Ometi on Venemaa idapiiri ehitamiseks pingutatud palju vähem kui läänepiiri ehitamiseks. Raamatus *Tšingis-khaani pärandus*, mis on Trubetzkoy kirjutatudtest kõige kohutavam (pseudonüümi I. R. all, mis tõenäoliselt tähendab Nikolai Trubetskoi), on tõeliseks probleemiks Venemaa läänepiir (piir, mis on alati osutanud vastupanu vene ekspansioonile — erinevalt idapiirist, mis alates Kaasani vallutamisest 1552. aastal Ivan Julma ajal on peatumatult järele andnud ja jõudnud Alaskani). Üleskutsed solidaarsusele maadega, mida nüüd kutsutakse Kolmandaks Maailmaks, on tegelikult vaid kate, mis varjab Venemaa identiteeditaotlust oma teise mina — Lääne-Euroopa suhtes.

Tuleb märkida, et eurasianistide hulgas ei olnud mitte ühtegi mittevenelasest eurasianisti, isegi mitte ühtegi ukrainlast. Pealegi on “euraasia kultuuri” “turaani” element äärmiselt abstraktne: eurasianistid ei tsiteeri mitte kunagi mitte ühtegi mittevene autorit, mõtlejat ega teadlast Euraasiast. Mitte iialgi ei leia sõnakestki näiteks Avicennast, ainus alati esiplaanile seatud kangelane on Tšingis-khaan.

Bolševistliku valitsuse esimeste aastate internatsionalistlikust poliitikast nõrkinud eurasianistid hakkasid peagi tundma endas tugevnevat kooskõla nõukogude kultuuripoliitikaga, kuivõrd kolmekümnendate aastate lõpuks hülgas see vähimagi jälje internatsionalismist (vrd näiteks mittevene keelte tagasitoomine kirillitsa juurde) ja asetas rõhu nõukogude totaalsusele ning solidaarsusele Venemaaga.

KOKKUVÕTE

Siinkohal on iganenud mõisteid “ajastu hõng” ja “mõttevoolud” kasutada õigem kui mõisteid “paradigmad” ja “epistemoloogiline kupüür”, mis on kohasemad pigem täppis- kui humanitaarteadustele. Keeleteaduses või etnopsühholoogias võib antud küsimuses ette tulla edasiliikumist ja tagasipaiskumist, ent ka pöördpunkte, paralleelseid või mõnikord ristuvaid teid, erinevaid uurimisobjekti nägemise viise, samuti lähenemisteede kooseksisteerimist või isegi sobitamatu teooriaid. Kui paradigmat vastanduvad, siis mitte rangelt keeleteaduslike teooriate plaanis, vaid nende vastandamine kulgeb pigem natsiooni jakobiinliku idee kui poliitilise projekti (Renan 1882) ja romantilise idee vahelt, mille järgi rahvus kui kultuuriline entiteet eksisteerib enne mis tahes poliitilist projekti (Fichte 1807).

Mis puutub “koha hõngu”, siis tuleb vältida langemist lõksu, mille on seadnud mõte “rahvuslikust teadusest”. Puhtalt vene panus Euraasia teoriasse tundub olevat traditsiooniline geograafiliste interpretatsioonide kasutamine vene historiograafias, niisamuti ka eksplitsiitselt antidarvinistlik vool bioloogias, mida kohtame taas mõistes “konvergents” Trubetzkoy ja Jakobsoni keelteliituses. Mis puutub ülejäänusse, siis muidugi pärinevad eurasianistide kultuurilised ja geopoliitilised teooriad peamiselt Lääne-Euroopast, täpsemalt Saksamaalt, kust on saanud alguse ka territooriumi looduslikkuse teooria (B. F. Ratzel, vrd Böss 1930). Niisamuti tuleb mainida briti geograafi John Mackinderi tööd, kes juba enne Esimest maailmasõda kasutas Vene impeeriumi (kontinentaalse võimu) kui Briti impeeriumi (mereline võim) potentsiaalse konkurendi kirjeldamiseks geopoliitilist mõistet *heartland* (Mackinder 1904).

Hoolimata kogu printsiipiaalsest vastuseisust “romaani-germaani” teadusele jätkavad eurasianistid 19. sajandi esimesel kolmandikul saksa filosoofias tekkinud mõtet, mis vaatles igasugust kollektiivsust üksikisikuid ületava tervikuna. Sellepöolest on eurasianism 19. sajandi organitsismi ümberkehastus, mis tuli Euroopasse tagasi geokultuurilise suunitlusega areaalilingvistika kaudu, kusjuures antud mõttevoolu koherentsus rajaneb suurel metafooril “rahvas on nagu üksikisik”.

Selle asemel et tahta teada, kas “eksisteerib” vene mõtlemine või Euraasia teadus (mis tähendaks tribuudi maksmist romantilisele ettekujutusele mingi eraldivõetud rahva metafüüsilisest ja unikaalsest saatuses), on palju õigem uurida tingimusi, mille põhjal tekib selline diskursus, mis väidab, et kõik see eksisteeribki — ei ole niivõrd tähtis tahta teada, kas venelased moodustavad “eraldi maailma”, vaid pigem püüda seletada, miks nad on selles veendunud.

Kirjandus

- A d a m s k i , Dariusz 1992. La personnologie du prince N. S. Trubetskoy et ses développements dans l'œuvre de R. Jakobson. — *Langages*, no. 107, p. 62–68
- A l p a t o v , V. M. 1991. *Istoriija odnogo mifa, Marr i marrizm*. Moskva: Nauka
- B e r g , Lev S. 1923. *Nomogenez*. Leningrad
- B o r o v k o v a , K. 1935. Očerki karačevsko-balkarskoj grammatiki. — *Jazyki Severnogo Kavkaza i Dagestana*. Moskva—Leningrad
- B ö s s , Otto 1930. *Die Lehre der Eurasier. Ein Beitrag zur russischen Ideengeschichte des 20. Jahrhunderts*. Wiesbaden: Harrassowitz
- F i c h t e , Johann Gottlieb 1807. *Discours à la nation allemande*. Paris
- F l a h a u t , François 1984. *Le jeu de Babel*. Paris: Point Hors Ligne
- G a s p a r o v , Boris 1987. The Ideological Principles of Prague School Phonology. — *Language, Poetry and Poetics*, Ed. K. Pomorska et al. Berlin—New York—Amsterdam: Mouton de Gruyter
- H o l e n s t e i n , Elmar 1974. *Jakobson ou le structuralisme phénoménologique*. Paris: Seghers
- H o l e n s t e i n , Elmar 1984. Die russische ideologische Tradition und die deutsche Romantik. — *Das Erbe Hegels*. Frankfurt: Suhrkamp
- H y p p o l i t e , Jean 1983. *Introduction à la philosophie de l'histoire de Hegel*. Paris: Le Seuil

- J a c o b , André 1976. *Introduction à la philosophie du langage*. Paris: Gallimard
- J a k o b s o n , Roman 1929. Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves. — *Travaux du Cercle linguistique de Prague*, 2. Prague
- J a k o b s o n , Roman 1929a. Über die heutigen Voraussetzungen der russischen Slavistik. — *Slavische Rundschau*, 1. Wien, S. 629–646
- J a k o b s o n , Roman 1931. Le mythe de la France en Russie. — *Slavische Rundschau*, 3. Wien, p. 636–642.
- J a k o b s o n , Roman 1931a. *O karakteristike evrazijskogo jazykovogo sojuza*. Paris: Izdatel'stvo evrazijscev. [Repris dans Jakobson 1971: 144–220]
- J a k o b s o n , Roman 1931b. Les union phonologiques des langues. — *Le Monde slave*, 1. Paris: Libraire Félix Alcan, p. 371–378
- J a k o b s o n , Roman 1931c. Über die phonologische Sprachbünde. — *Travaux du cercle linguistique de Prague*, 4
- J a k o b s o n , Roman 1931d. O fonologičeskikh jazykovykh sojuzah. — *Evracija v svete jazykoznanija*. Paris: Evrazijskoe izdatel'stvo
- J a k o b s o n , Roman 1938. Sur la théorie des affinités phonologiques entre les langues. — *Actes du I-ve Congrès international des linguistes*. Copenhague
- J a k o b s o n , Roman 1939. N. S. Trubetzkoy. — *Acta linguistica*, I. Copenhague
- J a k o b s o n , Roman 1971. *Selected Writings*, I. Paris—La Haye: Mouton de Gruyter
- J a k o b s o n , Roman 1973. *Essais de linguistique générale*, II. Paris: Éditions de Minuit
- J a k o b s o n , Roman 1980. *Dialogues avec K. Pomorska*. Paris: Flammarion
- J a k o b s o n , Roman 1986. *Russie, folie, poésie*. Paris: Le Seuil
- K l e i n e r , Jurij A. 1985. N. S. Trubetzkoy, biografija i naučnye vzgljady. — *Kalbotyra*, XXXV (3). Vilnius, s. 98–109
- L e p s c h y , Giulio 1976. *La linguistique structurale*. Paris: Payot
- L i b e r m a n Anatoly (éd.) 1991. N. S. Trubetzkoy, *The Legacy of Genghiz Khan*. Ann Arbor: Michigan Slavic Publications
- L . N . = N. S. Trubetzkoy's *Letters and Notes*. Berlin—New York—Amsterdam: Mouton, 1985. [1ère édition 1975, édité par Roman Jakobson]
- M a c k i n d e r , John 1904. The Geographical Pivot of History. — *The Geographical Journal*, 23, no. 4, pp. 421–443
- M e i l l e t , Antoine 1928. Compte-rendu de Trubetzkoy 1927. — *Bulletin de la Société de linguistique de Paris*, no. 28, p. 51–52

- Meillet, Antoine 1929. Compte-rendu de la séance du 18 février 1928. — *Bulletin de la Société de linguistique de Paris*, no. 29, fasc. 3, p. xvi–xvii
- Meillet, Antoine, Albert Cohen 1924. *Les langues du monde*. Paris: Champion
- Milner, Jean-Claude 1978. *L'amour de la langue*. Paris: Le Seuil
- Milner, Jean-Claude 1982. A. R. Jakobson, ou le bonheur par la symétrie. — *Ordres et raisons de langue*. Paris: Le Seuil, p. 329–337
- Mounin, Georges 1972. *La linguistique du XXe siècle*. Paris: Press universitaires de France
- Nivat, Georges 1988. La fenêtre sur l'Asie, ou les paradoxes de l'affirmation eurasiennne. — *Rossija/Russia*, no. 6, p. 81–93
- Piaget, Jean 1970. *Epistémologie des sciences de l'homme*. Paris: Gallimard
- Polivanov, Jevgenij D. 1927. Revolucija i literaturnye jazyki Sojuza SSR. — *Revolucionnyj Vostok*, no. 1, s. 36–57
- Renan, Ernest 1882. *Qu'est qu'une nation?*
- Savickij, Petr N. 1931. Opoveščenie ob otkrytii (Evrazija v lingvističeskikh priznakah). — *Evrazija v svete jazykoznanija*. Paris: Evrazijskoe izdatel'stvo
- Sebeok, Thomas A. 1966. *Portraits of Linguists (A Bibliographical Source Book of Western Linguistics)*. Bloomington: Indiana University Press
- Sériot, Patrick 2001. Ethnos et demos: a construção discursiva da identidade coletiva. — *Rua*, 7. Campinas: Unicamp, p. 11–20
- Spengler, Oswald 1978. *Le déclin de l'Occident, esquisse d'une morphologie de l'histoire universelle*. Paris: Gallimard. [Orig. *Der Untergang des Abendlandes*, 1919]
- Tomán, Jindrich 1981. The Ecological Connection, a Note on Geography and the Prague School. — *Lingua e stile*, 16. Bologna, pp. 271–282
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1920. *Evropa i čelovečestvo*. Sofia: Rossijsko-bolgarskoe kn-vo
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1921. Ob istinnom i ložnom nacionalizme. — *Ishod k Vostoku*. Sofia: Rossijsko-bolgarskoe kn-vo
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1921a. Verhi i nizy russoj kul'tury. (Etničeskaja baza russoj kul'tury). — *Ishod k Vostoku*. Sofia, s. 86–103.
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1923. Vavilonskaja bašnja i smešenie jazykov. — *Evrazijskij vremennik*, kn. 3. Berlin

- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1923a. Soblazny edinenija. — *Rossija i latinstvo*. Berlin
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1925. O turanskom elemente v russkoj kul'ture. — *Evrazijskij vremennik*, no. 4. Berlin. [Repris dans Trubetzkoy 1927]
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1925a. *Nasledie Čingiz-Hana (Vzgljad na russkiju istoriju ne s Zapada, a s Vostoka)*. Berlin
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1927. *K probleme russkogo samopoznanija*. Parizh: Evrazijskoe knigoizdatel'stvo
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1927a. Obščeslavjanskij element v russkoj kul'ture. — *K probleme russkogo samopoznanija*. Parizh: Evrazijskoe knigoizdatel'stvo
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1931. Phonologie und Sprachgeographie. — *TCLP-4*, S. 228–234 [Repris dans Trubetzkoy 1986]
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1935. Ob ideje-pravitl'nice ideokratičeskogo gosudarstva. — *Evrazijskaja hronika*, no. 11, s. 29–37
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1935a. O rasizme. — *Evrazijskije tetradi*, no. 5. [Repris Jakobson 1985 p. 467–474]
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1939. Gedanken über das Indogermanenproblem. — *Acta Linguistica*, vol. I, fasc. 2. Copenhagen, S. 81–89
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1954. Introduction to the History of Old Russian Literature. — *Harvard Slavic Studies*, II, pp. 91–103
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1986. *Principes de phonologie*. Paris: Klincksieck [1 ère édition en français 1949]
- Trubetzkoy, Nikolaj S. 1987. *Izbrannye trudy po filologii*. Moskva: Progress
- Vieil, Michel 1984. *La notion de marque chez Trubetzkoy et Jakobson*. Paris: Didier
- V. T. 1927. Ponjatie Evrazii po antropologičeskomu priznaku. — *Evrazijskaja hronika*, 8, s. 26–31

PATRICK SÉRIOT (sünd. 1949) on alates 1987. aastast slaavi keelte professor Lausanne'i ülikoolis. Tema põhilised uurimised on prantsuse ja Praha strukturalistlikud koolkonnad, semiootika ja kultuurifilosoofia, keele, deemose ja etnose ning rahvuse vahekord (eriti Ida- ja Kesk-Euroopas), keelefilosoofia ja ideoloogiline keelekasutus, ideoloogia mõju grammatiliste vormide valikule (eriti nõukogude süsteemis), sotsiolingvistika ja keelepoliitika (eriti Nõukogude Liidus). P. Sériot on üks strukturalismi Praha koolkonna ja selle võtmenimedede (Nikolai

Trubetzkoy ja Roman Jakobson) tunnustatud uurijaid. Tema valitud bibliograafias on 2001. a seisuga 12 monograafiat ja tema toimetamisel ilmunud kogumikku ning 86 ulatuslikku teaduslikku artiklit. Ta on teinud koostööd ka väljapaistvate vene keeleteadlastega (eelkõige Juri Stepanoviga) ning tema töid on ilmunud ka vene keeles (vähemal määral ka näiteks inglise ja portugali keeles). Praegu on tal käsil järjekordne sotsiolingvistiline projekt, mille põhimõtteks on “nimi on see, mis teeb keele”. Eesti keele puhul on selline lähtekoht väga tabav, sest tõepoolest Tallinna, Tartu ja eesti keel ning uuemal ajal Võru keelgi on kõik erinevad keeled niivõrd, kui võrd neid nimetatakse erinevalt.

Eesti on P. Sériot'ni jõudnud mitut teed pidi: semiootikuna on tal olnud püsiv huvi Juri Lotmani vastu (ta jõudis ka Juri Lotmanit Tartus külastada enne viimase lahkumist); Eesti kuulub sellesse Ida- ja Kesk-Euroopa rahvuste ja riikide piirkonda, mis on pikka aega P. Sériot'le huvi pakkunud keele ja rahvuse vahelkordade seisukohast; üks tema üliõpilane on kirjutanud üliõpilasuurimuse Eesti keelesaadusest ja keeleoludest. Loodetavasti on P. Sériot'ga võimalik kohtuda veebruari lõpus Tartus peetaval semiootikakonverentsil.

Mati Hint